

Абдыракунова Ж.С., Карабакла Мевлют

**МЕКТЕП БҮТҮРҮҮЧҮЛӨРДҮН КЕСИП ТАНДОО ПРОЦЕССИНЕ
МУГАЛИМДИН ТААСИРИ**

Абдыракунова Ж.С., Карабакла Мевлют

**ВЛИЯНИЕ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ ВЫБОРА ПРОФЕССИИ
ВЫПУСКНИКАМИ ШКОЛ**

Zh.S. Abdyrakunova, Karabakla Mevlyut

**THE INFLUENCE OF TEACHER IN THE PROCESS OF CAREER CHOICE
BY HIGH SCHOOL SCHOOL GRADUATES**

УДК: 37.047

Бул эмгекте кесипти тандоо процессинде педагогдун таасири аныкталган. Кесипти тандоо процессин уюштуруу маселери ар тараптан каралган. Кесипти тандоодо мектептин, ата-эненин таасири белгиленген.

Негизги сөздөр: кесип, кесип тандоо, үлгү, мектептин таасири, ата-эненин таасири, анкета, «Ачык эшик күнү», үлгү, кесиптик таасир.

В этой работе определено значение педагога на процесс выбора профессии. Обозначено влияние родителей и школы при выборе профессии.

Ключевые слова: профессия, выбор профессии, образец, влияние школы, влияние родителей, анкета, «День открытых дверей», образец, профессиональное влияние.

This work is devoted to the definition of an impact of a teacher on graduates' choosing a profession. Issues of organizing the profession choosing process are examined. School's, parents' influence on choosing a profession is pointed out.

Key words: profession, choosing a profession, school's influence, parents' influence, questionnaire, open door, model, professional impact.

Мектеп окуучуларынын кесиптик багыттуулугу категориясы ар тараптан изилденген категория болуп саналат. Кесиптик багыт берүү жаштарга өзүнүн шыгын жана жөндөмүн аныктоо үчүн социалдык жана экономикалык, психологиялык жана педагогикалык, медициналык жана биологиялык, өндүрүштүк жана техникалык багыттарда илимий негизделген система болуу менен бирге рынок шартында, менчиктин көп түрлөрүнө карата жана ар түрдүү ишкер-

дүүлүктүн алкагында кесипти тандоо аң-сезимдүү мамиле жасоону калыптоо түшүндүрөт. Бул эмгекте Кыргызстандык толук орто мектептин бүтүрүүчүлөрдүн кесипти тандоого болгон багыттуулугун аныктоо үчүн жүргүзүлгөн анкетанын жоопторунун илимий интерпретациясы берилди.

Анкета Ишенаалы Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетине жана К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетине тапшыруучулардын арасында жүргүзүлдү. Жалпысынан алганда, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетине тапшырган абитуриенттин жана К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетине тапшырган 388 абитуриенттердин жооптору анализденди. Көрсөтүлгөн окуу жайларына тапшырган абитуриенттердин жооптору бири-биринен кескин түрдө айырмасы болбогондуктан жалпылоо жалпы абитуриенттердин саны менен жүргүзүлдү. Анкетанын жыйынтыгы проценттик үлүштөрдө көрсөтүлдү.

Алгач мектеп бүтүрүүчүлөрдөн, Кыргызстандагы эң престиждүү кесиптерди аныктоо боюнча пикирин аныктоо үчүн, аларга төмөнкү суроо берилген: **Сиз үчүн абдан маанилүү, кызыктуу адистиктен жетиге чейин көрсөтүңүз жана аларды маанилүүлүгүнүн даражасына карай жайгаштырыңыз.**

Сурамжылоонун натыйжасын чыгаруу үчүн ар бир анкетанын көрсөткүчтөрү жалпы жалпыланды жана анын жыйынтыгы 1-таблицада берилди.

Таблица 1

Кесиптердин маанилүүлүгү

Область, шаар		1- орун	2- орун	3- орун	4- орун	5- орун	6- орун	7- орун
Баткен облусу	кесип	мугалим	котормочу	экономист	врач	юрист	журналист	башка кесиптер
	үлүшү	22,85	17,14	10,52	8,57	8,57	8,57	10,8
Жалал - Абад облусу	кесип	мугалим	социалдык кызматкер	врач	юрист	журналист	психолог	башка кесиптер
	үлүшү	20,3	15,5	13,35	13,35	11,70	6,60	19,2
Нарын облусу	кесип	котормочу	мугалим	врач	журналист	психолог	социалдык кызматкер	башка кесиптер
	үлүшү	21,29	19,67	18,06	18,06	6,45	6,45	10,02
Ош облусу	кесип	экономист	врач	мугалим	юрист	котормочу	журналист	башка кесиптер
	үлүшү	25,7	22,90	18,80	14,12	6,25	6,05	6,18
Талас облусу	кесип	мугалим	дипломат	врач	юрист	экономист	котормочу	башка кесиптер
	үлүшү	31,42	17,86	15,15	14,28	7,14	7,14	7,17

Ыссык-Көл облусу	кесип	котормочу	мугалим	врач	психолог	юрист	менежер	башка кесиптер
	үлүшү	20,4	16,32	14,12	10,2	6,12	4,08	28,76
Чүй облусу	кесип	мугалим	котормочу	врач	журналист	юрист	менежер	башка кесиптер
	үлүшү	29,44	16,66	10,33	9,33	6,55	6,05	21,64
Бишкек шаары	кесип	психолог	котормочу	мугалим	врач	экономист	дипломат	башка кесиптер
	үлүшү	20,68	17,24	17,04	13,79	13,09	13,09	5,07
Ош шаары	кесип	экономист	врач	мугалим	котормочу	журналист	дипломат	башка кесиптер
	үлүшү	20,09	18,98	17,80	13,67	8,95	6,78	13,73
Жалпы	кесип	мугалим	котормочу	врач	экономист	журналист	юрист	башка кесиптер
	үлүшү	21,51	13,31	12,48	8,50	6,96	6,81	30,43

Анкетанын жыйынтыгы көрсөтүп тургандай, мектептин бүтүрүүчүлөрү үчүн кесиптердин эң жогорку рейтинг мугалимдик кесипке туура келди. Бирок, ошол эле учурда мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн үчтөн бир бөлүгүнүн пикирлери ар түрдүү кесиптерди маанилүү деп эсептешет. Кыргыз Республикасындагы орун алган социалдык, экономикалык абал котормочу кесибинин экинчи орунга чыгышын себеп катары кабыл алынат. Республикабыздын борбор шаарынын бүтүрүүчүлөрүнүн 20,68 үлүшүнүн пикири боюнча азыркы мезгилдин актуалдуу кесиптеринин бири – психолог болсо, Ош облусунун жана Ош шаарынын бүтүрүүчүлөрүн ойлору боюнча экономист зарыл кесиптердин бири болуп калды. Жалпысынан алганда, мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесиптердин баалуулугу боюнча пикирлер ар түрдүү багытта экендиги аныкталды.

Мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесипти тандоо процессинде мугалимдердин таасирин аныктоо үчүн төмөндөгүдөй суроо берилген: Сизге келечектеги кесибинизди тандоодо кимдер, же болбосо эмнелер таасир тийгизди. Төмөнкү факторлордун ичинен негизги бешөөнү номери менен көрсөтүңүз:

- ата-эне;
- китептер;
- туугандар;
- фильмдер;
- кесиптин престиждүүлүгү;
- мугалимдер;
- жарнамалар;
- бей-тааныштар;
- жумушчу орундун күтүлүшү;
- курбулар, достор;
- башка факторлор.

Анкетага катышкан абитуриенттердин жооптордун жалпыланышы кесип тандоого тийгизген негизги беш факторду төмөнкү ирээте көрсөтүштү:

1. ата-эне;
2. мугалимдер;
3. кесиптин престиждүүлүгү;
4. курбулар, достор;
5. жумушчу орундун күтүлүшү.

Демек, мектеп окуучуларына кесипти тандоого ата-энелердин, мугалимдердин жана курбуларынын

таасири болоору далилденди. Ошол эле учурда кесип тандоого кесиптин келечектүүлүгү менен жумуштун күтүлүшү факторлору дагы маанилүү экендиги көрсөтүлдү.

Таблица 2.

Мугалимдердин таасири

Область, шаар	абдан чоң таасир беришти	таасир беришти	Жетишээрлик деңгээлде	таасир этишкен жок	эч кандай таасир жок
Баткен облусу	12,04	16,76	46,60	15,6	9,0
Жалал-Абад облусу	13,45	17,9	52,7	13,7	2,25
Нарын облусу	10,23	22,12	58,19	15,87	9,97
Ош облусу	11,57	14,69	46,73	16,78	19,23
Талас облусу	10,11	13,56	42,65	18,88	14,80
Ыссык-Көл облусу	12,24	18,39	38,77	20,4	10,2
Чүй облусу	14,2	27,77	33,33	13,88	10,82
Бишкек шаары	17,24	20,45	44,93	12,6	4,78
Ош шаары	12,65	16,78	45,65	17,77	7,15
жалпы	12,64	14,39	45,51	16,16	11,3

Сурамжылоонун кийинки суроосу төмөндөгүдөй контекстте берилди: Сиздин ушул кесипти тандоонузда мугалимдер канчалык деңгээлде таасир бере алышты?

Сурамжылоонун жыйынтыгы Кыргызстандын облустары жана Бишкек менен Ош шаарлары боюнча жалпылоо менен 2-таблицада берилди.

Анкетанын жыйынтыгы көрсөтүп тургандай мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесипти тандоо процессине мектеп мугалимдери аныкталган деңгээлде таасир этишет. Алсак, анкетага катышкан абитуриенттердин басымдуу бөлүгү (72,54 чейин) мугалимдердин кесип тандоо процессине тийгизген оң таасирин көрсөтүштү. Өзгөчө мугалимдердин абитуриенттерге кесип тандоо процессинде тийгизген таасирлери боюнча борбор шаар - Бишкек алдыда болду. Ал эми, Ыссык-Көл району боюнча мектеп мугалимдери мектеп окуучуларынын кесиптик тандоосуна салкын көз карашта болушту. Ал эми, республика боюнча

абитуриенттердин 16,16 бөлүгү мугалимдердин таасир жок дешсе, алардын 11,3 бөлүгү андай таасирдин таптакыр орун албаганын белгилешти.

Ушундай улам мектеп мугалимдеринин арасында бүтүрүүчүлөрдүн кесипти тандоо процессине түздөн-түз таасир берүү үчүн аларга атайын тренинг уюштуруу зарыл экендиги байкалды.

Адабияттар:

1. Климов Е.А. Как выбирать профессию. - М.: Просвещение 1990.
2. Климов Е.А. Введение в психологию труда. - М.: МГУ 1988 г.
3. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. - М.: Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996.
4. Чистякова С.Н. Технология профессионального успеха. - М., 2003.
5. Саронов А.Д., Калугин Н.И., Меньшиков А.П., Профессиональная ориентация молодежи. - М.: Высшая школа, 2000.
6. Степанский В.И. Психология проблемы выбора и профориентации. - М., 1998.

Рецензент: д.пед.н., профессор Сияев Т.М.